

'Ik moest in de eerste klas van de lagere school naast mijn bank gaan staan, de leerkracht had een lat in zijn hand waarmee hij op de lessenaar sloeg. Op iedere slag moest ik een woord zeggen. Het leek wel of iemand met de hand om mijn keel mijn adem afsneed. Waarom is mijn stotterprobleem nooit eens open in de klas gelegd en heeft de leerkracht nooit eens aan mij gevraagd: is dat stotteren nou niet vervelend voor je? Ook met mijn ouders heb ik het er nooit over gehad! Ik mag wel stellen dat alle schooljaren voor mij een hel zijn geweest.'

Uit persoonlijke aantekeningen op latere leeftijd van Anne Haijtema (1922-1999).

1

Mijn beste vriendje, Mars, en ik speelden op het vierkante Zwarte Plein, dat ingeklemd lag tussen drie flats en het uit hout, glas en luxaflex opgetrokken administratiekantoor waar dagelijks de werklozen en zieken van de stad zich lieten registreren. Een hekwerk van gevlochten ijzerdraad met scherpe uiteinden omzoomde het pleintje, dat zijn naam ontleende aan het asfalt waarmee het was bedekt. Als je over het hek klom, moest je uitkijken je handen en knieën niet open te halen. Het plein had geen officiële naam, maar wij noemden het zo: het Zwarte Plein.

Het was een ochtend die vertrouwen inboezemde – de voorjaarszon liet voor het eerst zijn warmte voelen en deed Mars met zijn rode haar en huid vol sproeten oplichten tegen het plein. Het leek of hij zweefde en tot stilstand kwam terwijl hij los van het asfalt reikte naar de bal die ik over hem heen schoot.

Een flauwe geur van bloesem waaierde over de wijk. Ik herkende hem van eerder, toen ik met mijn vader door een buurt was gelopen vol hoge, ruisende bomen, achter het ziekenhuis. Kasten van huizen stonden daar, met pilaren, rieten daken en grote tuinen rondom. Overweldigd was ik door de aanblik van de gazons, de bomen met wit-rose blaadjes die wervelden langs de goten. ‘Hier wonen de b-b-bazen,’ had mijn vader gezegd.

Ik had hem even aangekeken en hij had zijn wenkbrauwen gefronst. Het was niet wat hij had gezegd – ik wist, behalve dat ze het getroffen hadden, nauwelijks wat bazen waren. Het was de manier waarop. De buiteling die de b-b-bazen maakten voor ze uit zijn mond rolden; ik kende geen vader die op eenzelfde manier praatte, die er moeite voor moest doen om woorden te vormen. Ik keek naar hem en verwonderde me. En hij zag dat ik iets bijzonders aan hem had opgemerkt. Hij haalde zijn hand door mijn haar, zoals hij de kat aaide.

Een paar dagen later, op die nieuwe lentedag, voerde de wind uit het zuiden de geur mee naar onze wijk. Ik snoof de lucht op en bedacht me dat wij deelden in de weelde van de bazen. Terwijl Mars op zoek ging naar de bal die terecht was gekomen in de rozenbottelstruiken tussen het plein en het kantoor, keek ik om me heen. De zon werd weerkaatst in de ramen van de flat aan de Floralaan, tegen de zijkant waarvan wij thuis aankeken. De straten waren leeg, meeuwen zweefden boven mij en ik stelde me voor hoe ik me, met vleugels verrijkt, bij hen zou voegen.

Ik zag ons huis aan de Meidoornstraat, midden in een rij eengezinswoningen. Ik zag de goudenregen in onze tuin die nog moest gaan bloeien. De lakens die mijn moeder aan de lijn had gehangen, ze wapperden als vlaggen in de wind. Ik zag de betonmuur die de achtertuin van de familie Pool omzoomde, twee deuren verderop. Mars' vader had die met zijn vrienden neergezet – de mooiste en hoogste muur van de buurt. Tussen pijlers die in de grond verzonken waren, hadden ze de betonplaten laten zakken – vloekend, omdat de platen zo zwaar waren. Het gevaar op beknelde vingers was groot.

Ik zag melkman Lemmen rijden met zijn kar, voortgetrokken door een dieselmotortje dat het voorwiel aandreef waaraan het stuur was bevestigd. Lemmen, witte haren onder een alpinopet, een bril met zwart montuur, klingelde de bel. Hij droeg, ondanks de milde lucht, zijn wollen handschoenen. De vingertoppen waren afgeknipt, zodat de melkflessen hem niet ontglipten.

Werklozen stonden voor de deur van het kantoor te roken – ik rook de tabakslucht. Om het Zwarte Plein heen zag ik de rijen flats, driehoog met een zolder onder een schuin dak, andere hoekig als dozen. De bakstenen zijgevels van de flats waren versierd met metselpatronen – ze deden denken aan damborden en visnetten. Langs de straten stonden sprietige boompjes, gestut door dikke palen.

In de verte zag ik de duinen, de machtige kruinen van het Westerhout, een groengrijs streepje van de zee en iets naar het zuiden tot aan het oosten, langs het naar dode karpers stinkende Noordzeekanaal, machtig, hemelhoog, rook en roet uitstotend, sissend: de wereld waarvan mijn vader, zoals bijna alle vaders, deel uitmaakte: de Hoogovens. Ik balde mijn vuisten en was trots. Ook al sprak hij anders, hij hoorde erbij.

Lang hielden Mars en ik het, toen we nog zo klein waren, niet vol met bal schieten. Het werd altijd ruzie over wie hem uit de bosjes moest halen. Of het ging ons vervelen, omdat de wind de plastic bal steeds uit koers blies – en ik had al zo weinig balbeheersing. Vaak schoten we hem lek in de rozenbottelstekels, of kwam hij terecht op het balkon eenhoog van een van de flatwoningen. Dan hing het van de vrouw af die er woonde of, wanneer en

hoe – ongeschonden dan wel aan flarden gesneden – we de bal nog terugzagen.

Ook nu eindigde ons spelletje ermee dat Mars kwaad afdroop, nadat ik de bal over hem heen had geschoten. Ik keek hem na, zijn rode opgeschoren haar waar de witte schedelhuid doorheen scheen, terwijl hij naar huis rende.

‘Tets anders doen?’

Hij was in gedachten al thuis, bij zijn broers, die de verdere middag met hem zouden spelen.

Ik keek tegen de zon in, die boven onze huizen hing, deed mijn ogen dicht en zag een zwart gat waar ik net nog het brandende geel had gezien. Ik dook de struiken in, vond de bal en hield hem op ooghoogte. De omtrek paste in het gat dat de zon had gesneden. Ik liep achterom, door het tunneltje langs de garage van Pool, langs de betonmuur, en ging met tegenzin naar huis. Ongemerkt sloop ik door de keuken naar het halletje, de trap op, naar mijn slaapkamer.

’s Avonds zag ik hoe Mars, zijn kleine broertje Frits en de lange, magere Johan, de oudste, bij de laatste zonnestralen met z’n drieën naar het grasveldje tussen de flats liepen. Johan, met zijn kaak stoer vooruit, droeg een nieuwe bal onder de arm. Mars liep in het midden, Fritsie, in korte broek, drentelde links van hem. Ze maakten lange schaduwen, ze moesten voelen dat ik hen nakeek. Dat ze mij niet riepen om mee te komen, deed mijn armen trillen en mijn kaak verstijven.

Ik ging naar de slaapkamer van mijn zus Marja, waar ik een deel van het grasveldje kon overzien. Ik opende het raam, hoorde het trappen tegen de bal en het schreeuwen van de broers. Ik zag ze niet. De straatverlichting floepte

aan, nevel dreef over de wijk. Voor het eerst was ik niet bang dat de bal zou eindigen op een balkon, in de schoot van een vrouw met een keukenmes. Ik hoopte het.

Tot diep in de nacht lag ik wakker. Ik zweette, de deken was te warm nu de lente naderde. Sloeg ik hem terug, zodat ik alleen onder het laken lag, dan voelde ik me onbeschermd, ten prooi aan de monsters die zich slijmerig en met scherpe tanden ophielden in kieren, kelders en kasten.

Ik zon op wraak voor het verraad van Mars, maar wist niets te bedenken. Ik bedacht scheldwoorden die ik hem in het gezicht zou slingeren, de volgende dag, maar de woorden wilden niet komen. Telkens zag ik de met de tondeuse bewerkte achterhoofden die zich eensgezind van me verwijderden. Dan kookte mijn bloed. Ik dwong mezelf aan iets anders te denken – de hond van de burens die was uitgegleden over het keukenzeil en sindsdien doodsbang was voor gladde oppervlakten, de botsing van twee glanzende auto's waar ik vlakbij stond, de vreemde manier waarop mijn vader praatte – en verruilde zo mijn wrok voor angst en onbehagen. Ik stamelde mijn avondgebed en herhaalde het, om maar niet te hoeven denken aan de rossige hoofden.

Na eindeloos woelen stapte ik uit bed en liep naar het raam. Boven de huizen achter ons kon ik het vuur zien dansen, dag en nacht gevoed door gas dat vrijkwam bij de cokesstook. De afvaldampen werden door lange pijpen naar de centrale brander geleid waar de vlam van dertig meter hoog ze opslurpte. Het was de Eeuwige Vlam, die nacht op nacht waakte over de stad. Als het licht werd, vervaagde hij, maar hij doofde niet, zomin als de zon

ophield te schijnen als hij achter de Noordzee verdween.

Ik staarde naar het vuur om mijn kwaadheid te vergeten. Ik roosterde in gedachten de zich in mijn kamertje schuilhoudende monsters en warmde mijn gezicht tot mijn wangen gloeiden, zodat niemand mij ooit nog zou zien blozen. Bij storm bulderde het vuur hoog en zenuwachtig boven ons. Geen kletterbui kon het doven.

Mijn pyjama plakte op mijn schouders. Ik kroop terug in bed en volgde met mijn hand de haarscheuren in de muur waarachter het buurmeisje Inge moest liggen. Ik klopte met mijn knokkels en wachtte vergeefs op een antwoord. Het laatste wat ik hoorde was een scharnier dat gromde in de verte. Ik kroop diep weg onder de dekens.

's Nachts was de nevel overgegaan in dichte mist – ik dacht de volgende ochtend nog steeds een zweem van de bloesem te ruiken. De huizen achter ons leken verdwenen, het werklozenkantoor en het Zwarte Plein waren verzwolgen, de flat tegenover ons verdampte halverwege. De klok van de hervormde kerk verderop luidde, hoewel het geen zondag was. Het was een nieuwe, weidse wereld en ik haastte me naar beneden om me erin te begeven.

Ik at, ging weer naar boven, naar de badkamer, waar ik mijn gezicht koud waste en me aankleedde. Ik rende door de steeg, onder de bomen door, die condensdruppels lieten vallen, en keek met hernieuwde bewondering naar de muur van Pool, waarop de mist vochtplekken had gevormd.

Ik zag Fritsie in het tunneltje naast de garage. Hij zat op zijn fietsje met de rug naar me toe en trapte traag vooruit, zo tegengesteld aan de tomeloze energie die de mist in me losmaakte. De bel van melkman Lemmen

klonk in de verte. Ongeduld en de drang een daad te verrichten die bij Frits en Mars en Johan in de smaak zou vallen, maakten zich van mij meester.

Ik rende op hem af en vatte hem bij de schouders, die verstijfden. Ik begon te duwen, Frits haalde zijn voeten van de pedalen en strekte zijn benen – de omwentelingen gingen veel sneller dan hij kon trappen. Hij schreeuwde. Een uitzinnige vrijheid kwam over ons, we werden één. We denderden langs de garage, over de oprit, naar de stoep.

Pas toen we vlak bij de gootrand waren en Frits de bocht al had ingezet die hem op het trottoir moest brengen, merkte ik dat ik niet meer kon stoppen. Mijn benen werden automatisch voortgedreven. Frits gilte en ik voelde hoe de fiets kantelde. Ik schuurde met mijn kin en handen over de tegels, terwijl Frits van het fietsje rolde, van de stoep af, de straat op.

Het voorwiel van Lemmens kar klom op hem, de wagen steigerde als een paard. Er klonk gekraak, de bel klingelde wild. Met een dreun kwam het wiel terug op het wegdek, aan de andere kant van Frits. De flessen rinkelde, uit een ton golfde dagverse melk over hem heen. De melk mengde zich met zijn bloed.

Lemmen beende om zijn kar heen en boog zich over Frits. Ik sprong op en zette het op een lopen, de straat uit, keek achterom en zag dat het ongeluk al was verdwenen in de mist. Ik rende tot voorbij de flats aan de Beukenlaan, waar ik me in de bosjes verstopte.

Ik was vastbesloten nooit meer een stap in de Meidoornstraat te zetten, bang voor straf. Maar die viel in het niet bij de schuld die op mijn schouders drukte. Ik voelde mijn kin schrijnen – het zout van de tranen beet venijnig.

Ik wreef er met mijn hand over en zag de bloedveeg, proefde de smaak van roest. Ik kroop achter de struiken, leunde in de schaduw tegen de flatmuur, wachtte een tijdje af en besepte dat ik hier niet altijd zou kunnen blijven.

Mijn moeder ontdekte me sneller dan ik had verwacht, maar het had toch zo lang geduurd dat ik verkleumd was. Ze greep me bij mijn polsen en trok me ruw uit de schaduw. Ik kromp ineen, maar zij strafte anders dan ik had verwacht, meedogenlozer. Ze huilde.

‘Wat heb je gedaan? Weet je wel wat je gedaan hebt?’ Ze duwde me voor zich uit, de Meidoornstraat in, naar de plek van het ongeluk.

Ik beet op mijn lippen en rilde.

‘Hij is met de ambulance naar het ziekenhuis, hij krijste van de pijn, hij bloedde.’ Ze porde me vinnig in de rug. ‘En waarom, waaróm?’ Ze pakte me vast bij mijn kraag en draaide me om. Dwong me haar aan te kijken door mijn kin op te duwen. Haar ogen waren nog vochtig, maar ik zag dat de woede al groter was dan het verdriet om mijn slechtheid.

‘Ik weet het niet, we speelden.’ Ik probeerde weg te rennen. Twee, drie, vier passen.

‘Hier blijven, jij.’ Ik voelde haar hand, die me om de nek klemde. Ik verwachtte een klap, maar die bleef opnieuw uit. Ze leidde me langs ons huis, langs dat van Pool. De gordijnen achter hun voorraam waren dichtgeschoven. Lemmens kar was verdwenen. De wit-rode plas was weggespoeld, Frits’ moeder zou er wel een emmer water over hebben gegooid.

We liepen langs Pools oprit. Net voor we het gangetje bereikten, zag ik de gordijnen wijken. Door de kier zag ik

de smalle gezichten van Mars en Johan, die naar me staarden, niet met leedvermaak, maar ernstig en aangedaan. Alsof zij al wisten wat mij te wachten stond – iets ergers dan de ergste straf die ik mijzelf had toebedacht. Pijnlijk, langduriger, vernederender.

Ik kreeg geen slaag. Eten en drinken werden me niet ontzegd. Ik hoefde me niet te verantwoorden voor mijn misstap. Zwijgen was de straf. Over het ongeluk werd niet meer gesproken. Ik speelde geruisloos in mijn kamer, staarde naar de schoorstenen van de Hoogovens en deed alsof mijn leven zijn gewone loop had hernomen. Ik dacht aan mijn vader en hoe vreemd hij praatte. Ik duwde de herinnering aan zijn verkrampde kaak en zijn rood aanlopende gezicht van me af.

Ik was gedwee. Maar toen ik eten moest, werd ik miselijk en voelde de vork trillen in mijn hand. Ik stootte de beker melk om die me bij het middageten was voorgezet en dacht aan het wegdek waar Frits had gelegen. Het was mijn bijna alledaagse onhandigheid, die een vermoeide zucht bij mijn moeder teweegbracht. Een doek in haar hand zoog de witte plas op tafel in één keer op.

Aan het einde van de middag kwam mijn vader thuis. Ik hoorde, schuilend onder de eettafel, zijn bromfiets ploffen achter het huis. Hij sloeg de schuurdeur dicht. In de keuken fluisterde hij met mijn moeder, even maar verhief hij zijn stem. Wat hij zei, verstond ik niet maar ik hoorde hoe hij de woorden uitstiet die gevangen hadden gezeten in zijn mond. Toen ging de deur open.

Niet hij, maar mijn moeder kwam binnen. Ze had haar jas aan, en droeg de mijne over haar arm. Ik wrong me erin, zo goed en zo kwaad als ik de mouwen kon vinden.